

становлення місцевого самоврядування. Зручними для користувача є схеми, що відбивають зміни у структурі влади в Україні, та хроніка подій 1991 – 1996 рр.

Центр політичного аналізу газети «День» виступив як «парасолькова структура», об'єднавши відомих аналітиків з таких установ, як Києво-Могилянська академія, Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України, Програма сприяння парламенту України, Київський центр політичних досліджень та конфліктології. Редколегія, відмовившись, за її словами, як від концептуальної, так і стилістичної уніфікації текстів, прагнула домогтися аналітичної, а не ідеологічної оцінки сучасних політичних процесів. Та очевидно, що повністю позбутися ідеологічних впливів не вдалося. Тим більше, що в авторському колективі присутні як представники націонал-демократичних поглядів, так і «російськомовні ліберали», які згодом взяли участь у формуванні «Соціально-ліберального об'єднання» (СЛОн). Останні перебувають на державницьких позиціях, вбачаючи загрозу демократії з боку «націоналістів», «українізаторів». У книжці такі моменти приглушені (адже редколегія відома своїми націонал-демократичними поглядами), і назагал вона справляє враження об'єктивістської. Усіх авторів об'єднали (як це випливає з текстів) ідеали «відкритого суспільства». Однак у статті лідера кадетів В.Золоторьова явно недостатньо враховуються позитивні здобутки на шляху державотворення, а складна українська ситуація перехідного періоду порівнюється із такою собі абстрактно-ідеальною моделлю західного типу. Іноді складається враження, що це критика влади заради критики.

В. Г.

Г. Грабович. До історії української літератури. – К.: Основи, 1997.

З формального погляду, книга гарвардського професора Джорджа Грабовича є зібранням статей, написаних американським ученим-славістом за чверть століття й видрукованих, в основному, в англomовних часописах, а відтак, в основному, перекладених часописами українськими. Фактично, однак, ця книга справляє доволі цілісне враження, стаючи на сьогодні чи не найкращим посібником до вивчення (а ще більше – до «пере-вивчення») історії української літератури.

Хоч, зрозуміло, сама книга не має «підручничового» характеру. Вона не подає ані біографій письменників, ані опису їхніх творів; переслідуючи дещо іншу мету – створити, сказати б, «метаісторію» української літератури, з'ясувати її ключові проблеми, тенденції і, як пише автор, «силові точки». Цей «мета-підхід», звичайно, не знімає з порядку денного потреби традиційних, «розповідних» історій, із більшою чи меншою (бажано більшою) мірою концептуалізації. Без таких «нарративних» історій навряд чи коли обійдуться укладачі шкільних підручників чи розмаїтих енциклопедій та довідників.

Скепсис Грабовича щодо самої ідеї «історії літератури», яка будемо мала б охоплювати «цілий процес з його зовнішніми та іманентними прикметами і представляти його з презумпцією авторитетності», не варт абсолютизувати. Скепсис цей характерний для західної, зокрема англомовної, традиції, з її чітким розрізненням понять «the History» та «a History» – історій з означеним артиклем «the» й неозначеним «a». В одному випадку йдеться про Історію абсолютну й універсальну, остаточну й вичерпну (в екстремній інтерпретації такою Історією може бути хіба що Господня Книга – the Bible). У другому ж випадку йдеться лише про одну-з-багатьох-можливих-історій (чи, власне, інтерпретацій) – саме тому всі англомовні тексти такого типу мають скромну назву «a History».

У передмові до книги Григорій Грабович майже дослівно повторює свою фразу двадцятилітньої давності, що «всі історії літератури швидко старіють», проте висновок із цієї сентенції важко назвати негативістським: «тому [що всі історії старіють], – продовжує він, – їх треба переоцінювати і постійно знову ставити запитання, на які немає остаточних відповідей». Переоцінка (ревізія, переосмислення) існуючих догм, канонів, уявлень, інтерпретацій є, таким чином, головним стрижнем книги, її живим нервом і, зрештою, джерелом гострої інтелектуальної інтриги.

Невгамовний і фахово переконливий ревізіонізм автора робить його вкрай незручним опонентом для ортодоксального українського літературознавства – як пост-марксистського, крипто-народницького, так і традиційно-націоналістичного. На багатьох прикладах Григорій Грабович показує обмеженість і, врешті, фальшивість обох підходів, офіційно-советського та українсько-національного чи, так би мовити, «націоналістичного» (межа між «національним» та «націоналістичним» у колоніальній країні справді є невловимою). І один, і другий підхід, – пише автор, – закорінені в дореволюційній епосі по-різному, але обидва, по суті, «досекулярні, популістські, пропедукаційні і полемічні» (але не діалогічні).

Водночас він визнає принципову відмінність між ними: «Коли перша (традиція) була монолітичним продуктом наукової політики, пропаганди й суспільно-культурного керування тоталітарної наддержави, то друга віддзеркалювала багатоцентрову, фракційну, здебільшого еміграційну і здебільшого (хоч не винятково) колону наукову або громадсько-наукову діяльність різних одиниць та інституцій». Тобто, якщо за однією стояла могутня тоталітарна держава з її необмеженими ресурсами (включно з таємною поліцією та концтаборами), то за другою стояло лише кволе й обмежене під усіма оглядами національне суспільство.

Відтак Грабович цілком слушно визнає, що «під кутом зору інтелектуальної етики» національно-ідеологічну настанову «не можна рівняти до советської: її викривлення (за виїмком деяких відносно рідкісних екстремних позицій) були не планомірно програмового і тим більше не тоталітарного порядку. Проте сам факт ідеологічної настанови, настанови, де інтерпретація і сама методологія або бодай

певні аксіоми підпорядковуються «ширшим», позанауковим цілям, годі заперечити».

Альтернативу обом підходам, колоніальному й антиколоніальному, імперсько-агресивному й націоналістично-оборонному, автор вбачає в програмово постколоніальному, деідеологізованому й позапартійному переосмисленні загальних тенденцій і конкретних явищ української літератури. Саме такий підхід послідовно й ефективно застосовується автором у всіх чотирьох розділах його книги, передусім у першому, «загальнотеоретичному», й другому, «компаративістському», де історія українсько-російських взаємин дає особливо щедрий матеріал для дослідження «центру» й «периферії», «світового» й «локального», «елітарного» й «простонародного», «універсального» й «партикулярного» тощо.

Послугуючись бінарними опозиціями та деякими іншими засобами, характерними для постколоніальних студій, Григорій Грабович, проте, ні разу не посилається на метрів постколоніалізму – Едварда Саїда, Г. Чакраворті Співак, Гомі Бгабгу та інших, – виводячи натомість свою методологію головно з яусівської теорії рецепції й основоположного для неї поняття «обрію сподівань». Ще загадковіше виглядає у книзі відсутність будь-яких посилань на статті Грабовичевого колеги з Австралії Марка Павлишина, котрий осмислює українську літературу в подібних постколоніальних категоріях, послугується часом тією самою теорією рецепції і, зрештою, звертається деколи до схожих тем (як, наприклад, у статті «Риторика і політика в «Енеїді» Котляревського». – Сучасність, № 4, 1994).

Втім, Григорій Грабович, здається, не схильний до передчасного забронзовіння; його книжка, складена зі статей різних років, дає добрий приклад еволюції поглядів і методики – «від певного історизму й дослідження фомальних моментів до певних постструктуралістських і культурологічних настанов». Ця книжка є поки що справді найкращим інструментом для нового, поглибленого осмислення української літератури – і як процесу, і як сукупності надзвичайно цікавих, суперечливих текстів.

М. Р.

П. Балей. Голос із діяспори в Україну. – Las Vegas: Troppe Note Publishing, 1997. – 222 с.

Для середньоінтелегентного, так би мовити, українського читача Петро Балей є знаний скоріш за все лише з прізвища, та й то головним чином, мабуть, із прізвища свого сина Вірка, відомого композитора, професора Невадського університету, автора музики до класичних «Тіней забутих предків» С.Параджанова і, врешті, торішнього лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка. Єдина книжка Петра Балея, видана в Україні, – «Фронда Степана Бандери в ОУН 1940 року. Причини і наслідки» (1996) – до книгарень, здається, так і не потрапила, а втім, якби й потрапила, навряд чи дала